

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

I rättvisans namn var det en dag i rättvisans tecken

En semantisk undersökning av *i_N.gen_namn/tecken*
Daniela Bergek

Specialarbete, 15 hp, SV1301
Ämne: Svenska språket
Termin: VT 2015
Handledare: Rudolf Rydstedt

Sammandrag

Uppsatsen är en semantisk undersökning av prepositionsfrasen *i_N.gen_namn/tecken*, exempelvis *i ärlighetens namn*, *i herrans namn* och *i glädjens tecken*, där mellanledet består av ett bestämt substantiv i genitiv.

Syftet är att definiera konstruktionsfamiljen *i_N.gen_namn/tecken* semantiskt, med hypotesen att konstruktionerna går att dela in i ett antal subgrupper. Genom en semantisk analys syftar uppsatsen till att fastställa vilka de olika subgrupperna är, vilka betydelsekomponenter som ingår i varje subgrupp samt vilka mönster konstruktionerna följer.

Undersökningsmaterialet består främst av autentiska exempel ur Språkbankens korpusar, där sökningar gjorts i hela Korp men också i tre utvalda korpusar. Därtill har tre etablerade ordböckers beskrivningar av konstruktionerna analyserats och jämförts med resultatet i Korp. Det tycks finnas vissa meningsskillnader kring konstruktionernas betydelser, vilket framför allt visar sig i ordböckernas tolkningar.

Analysen visar att konstruktionsfamiljens mest framträdande betydelsefaktorer är *emfas*, *motiv* samt *tema*, som var och en utgör en konstruktion, varav *motiv* förgrenar sig i två subgrupper, *medgivande* och *ansvar*. Var och en av konstruktionerna har olika grad av schematicitet och konventionalisering, och är mer eller mindre öppna för variation av N.gen. Exempelvis är konstruktionerna i emfasgruppen och medgivandegruppen mer idiomatiska än konstruktionerna i de andra grupperna.

Nyckelord: *semantik, analys, faktoranalys, konstruktioner, konstruktionsgrammatik*

Word did not find any entries for your table of contents. In your document, select the words to include in the table of contents, and then on the Home tab, under Styles, click a heading style. Repeat for each heading that you want to include, and then insert the table of contents in your document. To manually create a table of contents, on the Document Elements tab, under Table of Contents, point to a style and then click the down arrow button. Click one of the styles under Manual Table of Contents, and then type the entries manually.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Bakgrund.....	1
1.2. Syfte och hypotes.....	2
2. Teori och tidigare forskning.....	3
2.1. Semantisk faktoranalys.....	3
2.2. Konstruktionsgrammatik.....	4
3. Genomförande.....	7
3.1. Material och metod.....	7
3.2. Avgränsning av material.....	9
4. Analys.....	10
4.1. Semantisk analys av korpexempel.....	11
4.1.1. Emfas.....	11
4.1.2. Motiv.....	12
4.1.3. Hybrider.....	14
4.1.4. Tema.....	16
4.2. Semantisk analys av ordböckernas beskrivningar.....	17
4.3. Tabeller.....	20
4.4. Konstruktionens schematicitet.....	27
4.5. Konstruktionernas användningsområden.....	29
5. Summering.....	32
6. Diskussion.....	33
7. Litteraturförteckning.....	35

1. Inledning

Studera följande två meningar:

- (1) Vad i fridens namn är det här?
- (2) I rättvisans namn så vet jag inte.

Exemplen ovan innehåller båda en liknande prepositionsfras med ett bestämt substantiv i genitiv som mellanled och slutar med ordet *namn*. Fraserna är grammatisk sett identiska; det enda som skiljer dem åt är mellanledet. Trots det har fraserna två helt olika semantiska funktioner. Det går helt enkelt inte att skifta mellan dem:

- (3) Vad i rättvisans namn är det här?
- (4) I fridens namn så vet jag inte.

Som modersmålstalare av svenska språket är det mer eller mindre självklart att exempel (3) och (4) är felaktigt konstruerade. Men vad är det som är inkorrekt? Vad är det som skiljer fraserna åt?

1.1. Bakgrund

Det som gör konstruktionen *i_substantiv.genitiv_namn*, som hädanefter kommer att benämnas *i_N.gen_namn*, intressant är att den förekommer i ett stort antal varianter som vid första anblick förefaller vara mycket lika. Men deras gemensamma egenskaper slutar egentligen vid det grammatiska. Likheterna kan ge upphov till förvirring och osäkerhet gällande frasernas innebörd och användningsområden. Detta gäller inte bara vardagliga språkbrukare, utan också etablerade ordböcker. Vid

en jämförelse av tre välkända ordböckers definitioner av konstruktionen uppdragas en skillnad i tolkningen mellan dem, vilket jag återkommer till i avsnitt 4.2.

Det finns en konstruktion som är snarlik *i_N.gen_namn*, vilket följande exempel illustrerar:

- (5) i kärlekens namn
- (6) i kärlekens tecken

Trots att exempel (5) bara skiljer sig från exempel (6) när det gäller slutledet, har fraserna stora semantiska skillnader. Även gällande *i_N.gen_tecken* har ordböckerna skilda uppfattningar om konstruktionens innebörd. Att tolkningarna av *i_N.gen_namn/tecken* skiljer sig åt i etablerade ordböcker påvisar konstruktionens komplexitet.

1.2. Syfte och hypotes

Uppsatsens syfte är att analysera och definiera konstruktionsfamiljen *i_N.gen_namn/tecken* semantiskt. Hypotesen är att konstruktionsfamiljen *i_N.gen_namn/tecken* inte är homogen utan beroende på mellanledet kan ha flera olika betydelser och därmed delas in i ett antal olika semantiska subgrupper. Syftet är därför också att bestämma vilka de olika subgrupperna är, genom att fastställa vilka betydelsekomponenter som ingår i varje subgrupp och som behövs för att bilda de underordnade konstruktionerna.

2. Teori och tidigare forskning

Här redogörs för tidigare forskning som är relevant för undersökningen. Inledningsvis presenteras den semantiska faktoranalysen och därefter konstruktionsgrammatikens teorier, där även begrepp som *ordförbindelser* och *idiom* behandlas.

2.1. Semantisk faktoranalys

Olika faktorer kan vara mer eller mindre framträdande i ett ords eller en konstruktions betydelse. Att *springa* medför både en förflyttning och en ansträngning, men generellt är förflyttningen det centrala och ansträngningen något perifert. Men i *springa sig trött* är ansträngningen viktigast, och det är den faktiskt även i *springa utan ansträngning*. En faktor kan därför vara viktig hos den semantiska enhetens betydelse, men behöver inte alltid vara närvarande i alla användningar.

I en betydelseanalys är det centrala momentet därför att göra en faktoranalys av de mest framträdande betydelsefaktorerna. Järborg (1989) redogör för hur man i ett vanligt ordboksarbete börjar med att intuitivt lista betydelsefaktorer som är så pass viktiga att de förtjänar att vara med i den färdiga definitionen. Faktorerna används sedan som en checklista att utgå ifrån när lemmats eller lexemets definition skrivs ned.

Järborg illustrerar det med ett exempel på vad han anser vara en lagom utförlig lista med faktorer hos *mage* (Järborg 1989:15):

- 1.1. på kroppens framsida (undersida)
- 1.2. undre (bakre) mjuka delen
- 1.3. gärna rundad
- 1.4. gärna sammanfallande med största kroppsomfång
- 1.5. något sårbar
- 1.6. innehåller det mesta av matsmältningen

1.7. innehåller andra intima kroppsorgan

En betydelse kan också vara en situationell tolkning. Lakoff (1987) belyser detta med sitt exempel *mother*, som han först definierar som följande (Lakoff 1987:74):

a woman who has given birth to a child

Men, konstaterar Lakoff, den definitionen gäller inte alla mödrar. En typisk mamma kanske har fött sitt barn, men en adoptivmamma, styvmamma, fostermamma etc. är också en mamma. Konceptet *mamma* innefattar alltså oftast en komplex modell där alla situationella uppfattningar formar ett kluster. Därför, menar Lakoff, att ovan förklaring av *mother* är ofullständig. Han förordar istället en mjukare semantisk tolkning än den traditionella, där definitionerna ska redovisa ett antal kriterier för att betydelsen ska gälla (Rydstedt 2012).

Den typ av betydelsefaktorer som har visat sig viktiga för beskrivningen av *i_N.gen_namn/tecken* rör t.ex. om konstruktionen är emfatisk eller uttrycker ett motiv. Se vidare avsnitt 3.1. och 4.

2.2. Konstruktionsgrammatik

Som talare av svenska språket vet vi att *namn* i *i kärlekens namn* inte syftar på ett person- eller artnamn. Men anledningen till att vi vet det är inte att vi förstår ordet *namn*, genitivböjningen av *kärleken* eller prepositionen *i*, utan att vi förstår ordförbindelsens idiomatiska innebörd. Inom konstruktionsgrammatiken antas våra språkkunskaper vara grundade på inlärd betydelsekopplingar (Goldberg 2003). Konstruktioner ses därför som polysema. Liksom ord kan de alltså se formmässigt likadana ut, men ha flera vitt skilda betydelser.

Språket betraktas ofta som ett system bestående av två delar: ett lexikon och en grammatik. Grammatiken ses som en uppsättning generella regler, medan enskildheter hör till lexikonet. Det innebär att fasta fraser och idiom räknas till

lexikonet, fast att de består av flera ord (Lyngfelt & Forsberg 2012). Inom konstruktionsgrammatiken tar man avstånd från den strikta uppdelningen mellan lexikon och syntax. Istället ses alla förbindelser mellan form och innehåll som samma sorts grundläggande entitet: tecken, och alla konventionaliserade sådana förbindelser betraktas som konstruktioner (ibid).

Lyngfelt och Forsberg menar att konstruktioner kan ha olika grader av schematicitet, enligt följande tabell:

Schematicitetsgrad	Exempel
fyllda och fixerade	<i>så att säga, light, röda hund</i>
fyllda och delvis flexibla	<i>lägga</i> [tempus] (<i>alla</i>) <i>papperen/korten på bordet</i> , <i>sista minuten-resa</i> [num/spec]
delvis schematiska	<i>i</i> ADJ- <i>aste laget</i> , MINUTTAL <i>i/över</i> TIMTAL
helt schematiska	S[NP VP], VERB[tempus], VERBA <i>sig</i> RESULTAT

De helt fyllda konstruktionerna som till exempel *röda hund*, *så att säga* och *på egen hand* brukar räknas till lexikonet. De fyllda konstruktionerna är fixerade på det sättet att de nästan alltid förekommer i samma form. Till exempel böjs de inte i vare sig tempus eller numerus. De helt schematiska är mer flexibla och räknas ofta till grammatiken. Exempelvis härstammar både *springa sig varm* och *äta sig mätt* från konstruktionen *verba_sig_resultat*, som går att variera på många olika sätt. De delvis schematiska konstruktionerna kan räknas både till lexikonet och grammatiken, beroende på utgångspunkt. Vad gäller *i_N.gen_namn* och *i_N.gen_tecken* går det att fastställa att konstruktionerna är delvis schematiska (se avsnitt 4.4.), eftersom N.gen går att variera med ett antal andra N.gen. En del konstruktioner i familjen är relativt öppna och kan ge upphov till fler, kreativa typer av konstruktioner, medan andra är mer begränsade. Även begränsningen av en konstruktion kan vara produktiv.

Rosqvist (2014) menar att vi hellre väljer redan existerande ordförbindelser än att kombinera ord fritt. Eftersom konstruktionen som ligger till grund för uppsatsen har två fasta led, *i* och *namn/tecken*, men ett led som är utbytbart, finns det en mängd olika varianter av konstruktionen i Språkbankens Korp¹. Ordförbindelser kan alltså vara mer eller mindre bundna till varandra. Rosqvist gör en grövre indelning av ordförbindelser:

- flerordslexem, t.ex. *straight flush, hux flux*
- ordpar, t.ex. *hus och hem, högt och lågt*
- ordspråk och talesätt, t.ex. *liten tuva stjälpes ofta stort lass*
- liknelser, t.ex. *stark som en björn, lugn som en filbunke*
- idiom, t.ex. *stå med skägget i brevlådan*
- kollokationer, t.ex. *neka blankt, sörja djupt*
- rutinformler eller pragmatiska fraser, t.ex. *Har man sett på maken! Tack för senast.*
- fria kombinationer, t.ex. *steka några ägg, hoppas på framgång, randig tröja*

I_N.gen_namn/tecken ligger enligt indelningen närmast idiom, men det kan diskuteras huruvida konstruktionerna ska klassificeras som idiom eller inte. Sköldberg (2004) presenterar ett antal kriterier som enligt hennes syn definierar vad ett idiomatiskt uttryck är:

- Ett idiom utgör vanligen en del av en sats eller en mening, ibland en hel sats eller en mening.
- Ett idiom är uppbyggt av lexikaliska enheter som i sig visar upp en viss morfologisk struktur och ingår i en syntaktisk konstruktion.
- Ett idiom har en relativt fixerad form.

---

¹ <http://www.spraakbanken.gu.se/korp>

- Ett idiom har som helhet figurativ betydelse.
- Ett idiom har en betydelse som inte är härledbar endast ur de ingående ordens betydelse.
- Ett idiom har inte huvudsakligen en grammatisk eller textbindande funktion.
- Ett idiom är institutionaliserat.

I_N.gen_namn och *i_N.gen_tecken* passar in på ett flertal av ovanstående punkter. Vi kan bland annat konstatera att konstruktionerna utgör en hel fras, har en relativt fixerad form, inte är helt härledbara enbart ur ordens betydelse och inte har en grammatisk eller textbindande funktion. Konstruktionerna är vidare så pass konventionaliserade att de finns beskrivna i åtminstone tre etablerade ordböcker. Med utgångspunkt i Sköldbbergs kriterier skulle alltså *i_N.gen_namn* och *i_N.gen_tecken* kunna utgöra ett idiom, vilket diskuteras vidare i avsnitt 4.4.

3. Genomförande

3.1. Material och metod

Undersökningens empiriska material består av belägg på konstruktionerna *i_N.gen_namn* och *i_N.gen_tecken* från två källor. Framför allt har materialet hämtats ifrån korpusar i Korp, som ger autentiska exempel på språkbruket hos en stor mängd mer eller mindre erfarna skribenter.

Materialet består även definitionerna av konstruktionerna i *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB), *Svensk ordbok* (SO) samt *Svenskt språkbruk* (SS). Valet av ordböcker har gjorts utifrån deras mest framträdande kvaliteter: SAOB eftersom det är vår största ordbok, som också ger en historisk beskrivning av svenskans ordförråd; SO eftersom den speglar samtidsspråket; SS eftersom den riktar in sig på satser och fraser.

För att karakterisera konstruktionerna semantiskt har jag gått igenom ordboksdefinitionerna och korpusexempel och letat efter påfallande betydelsefaktorer. En betydelsefaktor är i det här avseendet något som är karakteristiskt hos betydelsen. Utifrån exempel i Korp har jag intuitivt identifierat de mest framträdande betydelsefaktorerna hos konstruktionsfamiljen. Detta genom en första sökning i Korp i 122 av 198 korpusar (standardssökning) där det första ledet bestämdes till *i* och slutledet till *namn* eller *tecken*. Mellanledet kunde vara vilket ord som helst, så länge det var ett bestämt substantiv i genitiv singularis.

Sökning 1, namn

Sökfält 1	ord är <i>i</i>
Sökfält 2	msd är NN.NEU.SIN.DEF.GEN eller NN.UTR.SIN.DEF.GEN
Sökfält 3	ord är <i>namn</i>

Sökning 2, tecken

Sökfält 1	ord är <i>i</i>
Sökfält 2	msd är NN.NEU.SIN.DEF.GEN eller NN.UTR.SIN.DEF.GEN
Sökfält 3	ord är <i>tecken</i>

Genom att läsa ett antal exempel och notera hur de används (dock utan närmare analys) har jag i likhet med Järborg (1989) fått fram en faktorlista att utgå ifrån:

emfas – *i_N.gen_namn* som enbart används som kraftuttryck, ofta för något som är upprörande

motiv – *i_N.gen_namn* där N.gen används för att motivera ett agerande

tema – samtliga *i_N.gen_tecken*, där N.gen beskriver ett tema

De tre faktorerna är undersökningens initiala hypotes och har prövats genom en semantisk faktoranalys av en större mängd exempel i Korp. Detta genom att

betydelsen hos varje utvalt exempel av *i_N.gen_namn/tecken* har utvärderats i förhållande till kontexten som den förekommer i.

Min lista med de hypotetiska faktorerna har dock varit helt öppen för förändringar under arbetets gång. Det har alltså funnits möjlighet till att både ta bort, ändra eller lägga till faktorer på listan.

3.2. Avgränsning av material

Uppsatsens material består av de mest frekventa varianterna av konstruktionsfamiljen *i_N.gen_namn/tecken* i Korp, vilka tagits fram genom en standardssökning. Därefter har undersökningsmaterialet begränsats till de tio vanligast förekommande konstruktionerna, vilka i fallande ordning är följande:

Namn (totalt 8562 träffar)

- (1) i ärlighetens namn (2898)
- (2) i sanningens namn (458)
- (3) i rättvisans namn (303)
- (4) i herrans namn (296)
- (5) i religionens namn (235)
- (6) i konsekvensens namn (221)
- (7) i islams namn (210)
- (8) i rimlighetens namn (200)
- (9) i demokratins namn (166)
- (10) i hederns namn (119)

Tecken (totalt 4345 träffar)

- (1) i lugnets tecken (178)
- (2) i kärlekens tecken (174)
- (3) i musikens tecken (77)
- (4) i arbetets tecken (71)

- (5) i hälsans tecken (70)
- (6) i julens tecken (55)
- (7) i glädjens tecken (46)
- (8) i nostalgins tecken (43)
- (9) i dansens tecken (37)
- (10) i filmens tecken (36)

Den semantiska analysen kräver emellertid en reell och nyanserad spegling av användningen av konstruktionerna. Därför har frekvenstoppen granskats närmare i tre korpusar med vitt skilda genrer. De valda korpusarna är *Bloggmix*, *GP* (i korpusen *Tidningstexter*) och *Skönlitteratur*. I korpusarna *GP* och *Skönlitteratur* har 25 exempel av varje konstruktion (i den mån konstruktionerna förekommer) undersökts närmare och analyserats. I korpusen *Bloggmix* har jag dock undersökt 75 exempel av varje konstruktion på tio-i-topplistan av *namn* respektive *tecken*. Detta eftersom jag förutsatte att texternas upphovsmän är mer osäkra skribenter än författarna till materialet i *Tidningstexter* och *Skönlitteratur*, som många gånger har haft redaktörer och korrekturläsare bakom sig som har sett över texten innan den publicerats.

De tio mest frekventa varianterna av *namn* respektive *tecken* kompletterades med ett stratifierat urval av enfrekventa konstruktioner (jmf. sida 25), för att se om de följer samma mönster som de vanligast förekommande. Urvalet består av tio enfrekventa förekomster av *namn* respektive *tecken*, även de hämtade ur *Bloggmix*, *GP* och *Skönlitteratur*.

4. Analys

I följande avsnitt presenteras den semantiska analysen. Som tidigare nämnts utgår den från listan med de betydelsefaktorer som presenterades i avsnitt 3.1.: *emfas*,

motiv och *tema*. Emfasgruppen består enbart av *i_N.gen_namn* som används som kraftuttryck; temagruppen endast av *i_N.gen_tecken* och motivgruppen av *i_N.gen_namn* där talaren (skribenten) uppger en anledning till ett agerande. Redan i ett tidigt stadium av analysen visade det sig att faktorn *motiv* var alltför onyanserad, och istället kunde delas i två subgrupper:

ansvar – *i_N.gen_namn* där N.gen används för att motivera ett agerande, men där N.gen också står som ansvarig

medgivande – *i_N.gen_namn* där N.gen används för att motivera ett agerande, men som alltid faller inom ramen för ett medgivande

Samtliga faktorer beskrivs mer detaljerat i följande avsnitt.

4.1. Semantisk analys av korpexempel

Den semantiska analysen behandlar relevanta exempel ur Korpsökningen. Eftersom det är konstruktionernas mellanled som skiljer dem åt har N.gens egenskaper och betydelser undersökts, men också kontexten i vilken konstruktionerna förekommer.

4.1.1. *Emfas*

I emfasgruppen används konstruktionerna uteslutande som kraftuttryck, oftast i kombination med upprördhet. Det handlar om fraserna där N.gen är antingen *herrans*, *himlens/himmelens*, *fridens*, *jösse* etc.

(7) Varför *i herrans namn* erkänner hon inte att hon varit på lyset?

Uttrycket används i Korp bara i samband med en frågesats. Ofta faller N.gen inom den semantiska ramen för kraftuttryck med religiöst ursprung. Det betyder

emellertid inte att alla N.gen som har med religion att göra tillhör subgruppen emfas. Exempelvis har *i religionens namn* och *i islams namn* en helt annan innebörd.

Signifikant för gruppen är att det går att skifta N.gen mellan varandra utan att kraftuttrycket blir vare sig mildare eller starkare. En fras som *hur i fridens namn gick det till?* uttrycker således inte mer upprördhet än *hur i himlens namn gick det till?*

4.1.2. *Motiv*

Bortsett från konstruktionerna i emfasgruppen har alla *i_N.gen_namn* i Korp gemensamt att de innehåller elementet *motiv*. Studera följande fyra exempel:

- (8) Men om man mot alla odds måste göra en utredning så bör man *i demokratins namn* utreda olika alternativ, (...)
- (9) Vi utför de mest horribla handlingar *i religionens namn*.
- (10) Det ser *i ärlighetens namn* inte alltför ljust ut för åländsk turism just nu, (...)
- (11) Om det är vårt fel när det går dåligt borde det *i konsekvensens namn* vara vår förtjänst när det går bra.

Trots N.gens olikheter är de alla motiv till det som den eller de som handlar vill ha sagt eller gjort. Exempel (8) uttrycker varför man behöver utreda olika alternativ (för att det är demokratiskt). Exempel (9) förklarar varför vissa horribla handlingar sker (på grund av religion). Exempel (10) har ett mer implicit motiv, nämligen den att talaren tycker att det bör nämnas att den åländska turismen är på nedgång, för att talaren vill vara ärlig. I det sista exemplet motiveras en åsikt med en annan åsikt.

Men det finns, som tidigare nämnts, två förgreningar av motivgruppen med ytterligare varsin betydelsekomponent: *medgivande* och *ansvar*.

4.1.2.1. Medgivande

Konstruktionerna i den här subgruppen har gemensamt att de används när talaren *medger* något.

- (12) Det är väl *i ärlighetens namn* ingen som ser framemot spel på plastgräs nästa höst.
- (13) Men *i sanningens namn* tränar vi mer sällan.
- (14) Därför gav jag mig av till golfhallen, eller *i rättvisans namn* kanske jag ska säga tennishallen.

Alla N.gen i gruppen är abstrakta substantiv. Gruppen har inte särskilt många medlemmar och är tämligen sluten – det är svårt att åstadkomma en likvärdig konstruktion där N.gen är något annat än *ärligheten*, *sanningen* eller *rättvisan*. Ovanstående exempel kan alla ersättas med *om jag ska vara ärlig/ärligt talat* eller *uppriktigt sagt*. Både *i ärlighetens namn* och *i sanningens namn* används konsekvent i Korp på detta sätt. Däremot går *i rättvisans namn* att diskutera, vilket jag återkommer till i avsnitt 4.1.3.

4.1.2.2. Ansvar

Den här förgreningen innehåller en komponent som beskylls för ansvar, vilket kan illustreras med följande exempel:

- (15) Det internationellt mest omfattande politiska våldet sker *i islams namn*.

Det går alltså att utläsa varför någon agerar på ett visst sätt (på grund av islam) och därför också vad som hålls som ansvarigt för agerandet (islam). Oftast rör N.gen här någon av kategorierna politik, religion eller moral. Men ansvarsgruppen är betydligt mer öppen än medgivandegruppen, och tillåter i större utsträckning

variationer av N.gen. Det går med andra ord att motivera och försvara ett agerande med nästan vad som helst; moral, husfrid, tvåsamhet, scoutrörelsen, folket. N.gen behöver inte, som i medgivandegruppen, vara något abstrakt.

Till gruppen hör också en allmänt vedertagen (om än numera något pastischartad) fras:

(16) Stopp *i lagens namn!*

Frasen i sig är en imperativfras, men ger också ett motiv till varför mottagaren i fråga borde lyssna till uppmaningen (du ska stanna eftersom lagen säger det).

4.1.3. *Hybrider*

I rättvisans namn är en konstruktion vars betydelse tycks vara mer komplex än de andra. Det används oftast synonymt med *för att vara rättvis/om det ska vara rättvist*, men också som *ärligt talat*. Konstruktionen kan alltså tillhöra både medgivandegruppen och ansvarsgruppen.

(17) Hade inte regeringen tvingat de rika och välbeställda att *i rättvisans namn* betala mer?

(18) Fiskarna fick ju fint igår så idag bör det *i rättvisans namn* vara hans tur.

(19) Petter Andersson tillhör *i rättvisans namn* inte Hammarby.

(20) Men *i rättvisans namn* vill hon påpeka att hon inte heller under äktenskapet hade alltför stort umgänge.

(21) För *i rättvisans namn* så har det ju blivit dyrare att leva.

Exempel (17) och (18) har betydelsen *för att det ska vara rättvist*, medan exempel (19), (20) och (21) går att byta ut mot *ärligt talat/för att vara ärlig*. Det ska dock nämnas att gränsen är subtil. Exempel (18) skulle mycket väl kunna omformuleras

till *ärligt talat*, men med tanke på kontexten är det inte troligt att skribenten haft det syftet.

I rimlighetens namn visar sig också vara en konstruktion vars innebörd verkar vara flerdelad. Användningsområdena skiftar, kanske beroende på att *rimlighetens* kan tolkas på olika sätt. Här både som *trolig, sannolik, möjlig, tänkbar* (22); *med rätta, rätteligen* (23); eller som *skälig, befogad, rättvis* (24).

- (22) Det måste därutöver *i rimlighetens namn* finnas stora brister i utbildningen.
- (23) En riktig matfilosof borde *i rimlighetens namn* göra det.
- (24) Menar vi allvar med vårt jämställdhetsprojekt så måste *i rimlighetens namn* pojkar och flickor ha samma rättighet till en sexualitet (...)

Även om exemplen ovan skiljer sig lite ifrån varandra, tillhör de ändå samma grupp, det vill säga *ansvar*. Konstruktionens betydelse är således inte lika tudelad som *i rättvisans namn*.

Emfasgruppen har hittills varit den minst komplicerade. Det finns dock en konstruktion som är mycket lik de andra i gruppen, men som är svårare att definiera:

- (25) Jag upprepade: ”Släpp in mig *i herrens namn*, jag dör härute!”

Till skillnad från *i herrans namn* som är en högfrekvent konstruktion, förekommer *i herrens namn* bara en gång. Att det är *herrens* och inte *herrans* gör att konstruktionen går att tolka på två sätt. Antingen som ett kraftuttryck likartat med *för guds skull*, eller som en brygga mellan emfas- och ansvarsgruppen, där talaren motiverar att den tilltalade ska agera (på grund av att Gud anser att det bör göras). Den senare tolkningen är inte särskilt trolig om texten som *i herrens namn* förekommer i är skriven de senaste åren. Men konstruktionen kommer från korpusen

*Skönlitteratur*² och kan vara skriven under en tid då folk trodde på Gud i större utsträckning än idag, vilket gör att den skulle kunna tillhöra ansvarsgruppen.

4.1.4. Tema

De exempel på *i_N.gen_tecken* som återfinns i Korp har en gemensam betydelsekomponent: *tema*. Oavsett vad mellanledet är, fungerar konstruktionen som ett adverbial vilket beskriver hur någonting är, har varit eller kommer att vara. Det används uteslutande på liknande sätt. Det kan till exempel röra sig om hur en dag har varit

- (26) Då är man hemma igen efter ett fantastiskt bröllopsdygn *i kärlekens tecken!*

Eller hur en högtid ska spenderas

- (27) Årets nyårsfirande går *i lugnets tecken* för oss ... middag, tända ljus och gott att dricka.

I_N.gen_tecken är således alltid ett omständighets- eller ett sättsadverbial. Konstruktionen är så pass transparent i sin betydelse att en mening som *gårdagen gick i musikens tecken* inte lämnar särskilt många frågetecken – det förstås tydligt att personen bakom uttalandet spenderade en stor del av gårdagen åt musik. Exakt hur är dock oklart. I första hand förutsätts det kanske att personen lyssnat mycket på musik den dagen, men det kan också handla om att personen varit på konsert, musikfestival, spelat själv, skrivit musik eller läst om musik. Hur det än ligger till handlar det fortfarande om att *musik* var temat för dagen.

---

² Konstruktionen kommer från SUC-romaner som inte stödjer utökad kontext.

4.2. Semantisk analys av ordböckernas beskrivningar

I följande avsnitt analyserar och jämför jag vad de tre ordböckerna säger om konstruktionerna *i_N.gen_namn* och *i_N.gen_tecken*. Ordböckerna är, som tidigare nämnts, *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB), *Svensk ordbok* (SO) och *Svenskt språkbruk* (SS). Det bör nämnas att beskrivningarna i SAOB och SO, som har samma huvudman (Svenska Akademien) är identiska, men att de är utvecklade av olika redaktioner vid med många års mellanrum.

Eftersom ordböckerna i första hand behandlar ord återfinns konstruktionerna under respektive slutled, det vill säga *namn* och *tecken*³.

I SS beskrivs konstruktionen *i ärlighetens/sanningens namn* på följande sätt:

Framhålla ngt i sanningens/ärlighetens namn när man vill tala om att ngt bör preciseras el. nyanseras ytterligare för sanningens skull. *I ärlighetens namn ska tilläggas att restaurangen bjöd på en delikat måltid efter malören;*

Enligt SS betyder konstruktionen alltså att man känner sig tvungen att ge en mer riktig bild av verkligheten. Meningen skulle kunna omformuleras till *trots missödet så måste jag faktiskt erkänna att maten var väldigt god*. Det handlar om ett *erkännande* som kan tänkas grunda sig i ett *samvete*.

Förklaringen i SAOB och SO är något kärvare:

I ärlighetens namn om jag ska vara uppriktig: i ärlighetens namn kunde en del ärenden ha skötts bättre av styrelsen;

Här handlar det inte om ett erkännande som kryper fram ur ett samvete, utan snarare tvärtom: uttalandet kommer ur personens vilja att yttra en åsikt, som varken behöver vara välvillig eller önskad.

---

³ Ordböckerna beskriver bara ett par av de varianter som undersöks i uppsatsen.

Vidare ges *i rättvisans namn* och *i konsekvensens/rimlighetens namn* samma innebörd i SS:

Göra ngt i konsekvensens/rimlighetens/rättvisans namn när man vill betona att ngn bör ta hänsyn till det som är konsekvent, rimligt, el. rättvist. Om vi ska vara emot produkter gjorda av päls ska vi i konsekvensens namn också sluta bära skor som är gjorda av läder; ingen kan väl i rimlighetens namn acceptera att en kvinnas heltidslön ska vara 83 % av en mans;

Återigen handlar det om ett *erkännande* och ett *samvete*. Alla tre fraserna skulle kunna vara synonymmer till *vi borde göra så här, eftersom det är konsekvent/rimligt/rättvist*. SAOB och SO har en dock en något annorlunda uppfattning om *i rättvisans namn*, som är mycket snarlik deras definition av *i ärlighetens namn*:

I rättvisans namn om man nu ska vara ärlig: nu ska det i rättvisans namn sägas att den förra regeringen inte heller förstod potentialen i turistnäringen

Däremot förklaras följande två exempel på liknande sätt:

SAOB och SO:

hur/vad/vem/varför i fridens/herrans/jösse namn uttryck för stark förvåning: vad i fridens namn är det du säger?; många undrade hur i herrans namn det kunde vara så enkelt att rymma från fängelset

SS:

hur/vem/vad/varför i hela fridens namn? Milt kraftuttr. som fråga Hur i hela fridens ~ skulle det här gå? Trafikstockningen gjorde att jag fick svårt att hinna med planet; **hur/vem/vad/varför i herrans namn?** Milt kraftuttr. Inte

fan ställer jag mig och bakar pepparkakor i tv. Varför i herrans ~ skulle jag det?

Konstruktionen beskrivs i båda fallen som ett kraftuttryck. SAOB och SO menar att det är ett uttryck för stark förvåning, vilket inte SS nämner.

Den subgrupp med faktorn *motiv* och *ansvar* som jag urskilt är inte särskilt framträdande i ordböckerna. Den beskrivning som ligger närmast är i alla tre konstruktionen där N.gen är *lagens*:

SAOB och SO:

äv. i uttryck för att ngt sker med stöd av viss auktoritet e.d.: *i lagens ~; i ~ av sitt ämbete*

SS:

göra ngt i lagens namn om att göra ngt med stöd av lagen jag vet att det är skillnad att som åklagare och domare arbeta i lagens ~ och att som polisman arbeta i sanningens tjänst

SS har ytterligare en definition som kan kopplas till *motiv*, nämligen det att man bör göra något för att vara moralisk:

göra ngt i anständighetens namn när man vill betona att ngn bör visa moral och hänsyn jag anser att ni i anständighetens ~ bör publicera hela mitt brev oavkortat så att allmänheten får en inblick i vad som verkligen hänt;

Ordböckerna skiljer sig inte bara åt beträffande namn-konstruktionen, utan också vad gäller *i_N.gen_tecken*. Tolkningen i SS lyder följande:

ngt går i ngts tecken om att ngt är influerat av ngt festivalen går i vinets ~; **ngt går i glädjens tecken** i de katolska och ortodoxa religionerna firas påsken med

prakt och påsknattens gudstjänst går i glädjens ~; **ngt går i sorgens tecken** en begravning är en högtidsdag som går i sorgens ~;

SAOB och SO:

(i vissa uttryck) dominerande stämning: förhandlingarna fördes i samförståndets ~; slutet gick i trötthetens ~

SS menar att *i_N.gen_tecken* handlar om att något är *influerat* av något annat.

SAOB och SO däremot framhåller *dominerande stämning* som betydelsekomponent.

Eftersom *influerad* och *dominerande stämning* knappast är synonyma med varandra, är ordböckerna således inte heller samstämmiga vad gäller *tecken*.

4.3. Tabeller

Här följer fyra tabeller som visar förekomsten av de faktorer som mer detaljerat beskrivits i avsnitt 4.1., det vill säga *emfas*, *ansvar*, *medgivande*, *tema*. I de första två tabellerna listas de tio mest frekventa konstruktionerna i Korp av *i_N.gen_namn* (tabell 1) respektive *i_N.gen_tecken* (tabell 2). Tabellerna rymmer också ordböckernas varianter⁴. I tabell 3 och tabell 4 ses tio av de enfrekventa konstruktionerna av *namn* och *tecken* från korpusarna *Skönlitteratur*, *GP* och *Bloggmix*.

För varje *N.gen* som återfinns i Korp eller någon av ordböckerna markeras detta i en eller flera kolumner, som är uppdelade efter faktorerna. Därtill har jag också använt mig av introspektion och konsulterat min egen språkkänsla för vilka varianter som skulle kunna fungera, även om de inte finns som exempel i Korp eller ordböckerna.

Förklaring till förkortningar i tabell 1 – 4.

---

⁴ I de fall där exempel återfinns i både Korp och ordböcker (ex. *i ärlighetens namn*) har jag listat dem under Korp.

K = Korp

SAOB = Svenska Akademiens ordbok

SO = Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien

SS = Svenskt språkbruk

I = Introspektion

Med avsikt att senare i uppsatsen urskilja om namn eller tecken har någon betydelse för vilket N.gen som fungerar i konstruktionen, har jag gjort sökningar där jag bytt ut namn mot tecken eller tecken mot namn, för att se om sådana varianter förekommer.

Tabell 1. Högfrekventa N.gen_namn i Korp samt N.gen_namn i ordböcker.

	Emfas	Medgivande	Ansvar	Tema
Korp				
<i>ärlighetens</i>		K, SAOB, SO, SS, I		K, I
<i>sanningens</i>		K, SAOB, SO, SS, I		I
<i>rättvisans</i>		K, SAOB, SO, I	K, SS, I	I
<i>herrans</i>	K, SAOB, SO, SS, I			
<i>religionens</i>			K, I	K, I
<i>konsekvensens</i>			K, SS, I	I
<i>islams</i>			K, I	I
<i>rimlighetens</i>			K, SS, I	
<i>demokratins</i>			K, I	K, I
<i>hederns</i>			K, I	I
Ordböcker				
<i>fridens</i>	K, SAOB, SO, I			K, I
<i>hela fridens</i>	K, SS, I			
<i>lagens</i>			K, SAOB, SO, SS, I	I
<i>anständighetens</i>			K, SS, I	I

Tabell 1 pekar på att de högfrekventa konstruktionerna är starkt konventionaliserade. Exempelvis fungerar N.gen i medgivandegruppen också som tema, men används aldrig eller sällan i ansvarsgruppen. Emfasgruppens N.gen

existerar som tema i ett fall (*fridens*). Bortsett från det är de N.gen som förekommer i emfasgruppen helt låsta till konstruktionen.

Tabell 2. Högfrekventa N.gen_tecken i *Korp* samt N.gen_tecken i *ordböcker*.

	Emfas	Medgivande	Ansvar	Tema
Korp				
<i>lugnets</i>			I	K, I
<i>kärlekens</i>			K, I	K, I
<i>musikens</i>			I	K, I
<i>arbetets</i>			I	K, I
<i>hälsans</i>			K, I	K, I
<i>julens</i>			I	K, I
<i>glädjens</i>				K, SS, I
<i>nostalgins</i>				K, I
<i>dansens</i>			I	K, I
<i>filmens</i>			K, I	K, I
Ordböcker				
<i>vinets</i>			K	K, SS, I
<i>sorgens</i>				K, SS, I
<i>samförståndets</i>				K, SAOB, SO, I
<i>trötthetens</i>				K, SAOB, SO, I

Till skillnad från de högfrekventa i medgivandegruppen och emfasgruppen är N.gen i teckenkonstruktionen inte lika fast. Det är inte ovanligt att de N.gen som förekommer med *tecken* också fungerar med *ansvar*.

Tabell 3. Enfrekventa N.gen_namn

	Emfas	Medgivande	Ansvar	Tema
Skönlitteratur				
<i>härskares</i>			K, I	I
<i>folkets</i>			K, I	I
<i>moralens</i>			K, I	I

<i>mänsklighetens</i>			K, I	I
<i>disciplinens</i>			K, I	I
<i>husfridens</i>			K, I	I
<i>tvåsamhetens</i>			K, I	K, I
<i>herrens</i>	K, I		K, I	I
<i>neutralitetens</i>			K, I	I
<i>jämlikhetens</i>			K, I	K, I
GP				
<i>effektiviseringens</i>			K, I	K, I
<i>miljöns</i>			K, I	K, I
<i>provokationens</i>			K, I	I
<i>Gudfaderns</i>			K, I	I
<i>kompromissens</i>			K, I	K, I
<i>terrorns</i>			K, I	K, I
<i>begriplighetens</i>			K, I	I
<i>korruptionens</i>			K, I	I
<i>profitens</i>			K, I	I
<i>valfrihetens</i>			K, I	K, I
Bloggmix				
<i>politikens</i>			K, I	K, I
<i>alliansens</i>			K, I	K, I
<i>familjehederns</i>			K, I	I
<i>ikonens</i>			K, I	I
<i>scoutrörelsens</i>			K, I	I
<i>ödmjukhetens</i>			K, I	K, I
<i>klasskampens</i>			K, I	I
<i>kronans</i>			K, I	I
<i>nazismens</i>			K, I	I
<i>odödlighetens</i>			K, I	I

Som tabell 2 och tabell 3 visar är det många gånger N.gen fungerar både som *ansvar* och *tema*. Det är dock vanligare att konkreta substantiv fungerar med *tema* än med *ansvar*. Exempelvis fungerar *i blodets tecken* och *i saffranets tecken* bra, medan *i blodets namn* och *i saffranets namn* är svårare varianter. Tabell 3 illustrerar också hur fria konstruktionerna i ansvarsgruppen och temagruppen är, där N.gen

förekommer i många kreativa varianter. Detta till skillnad från emfasgruppen och medgivande gruppen, där det inte förekommer några enfrekventa konstruktioner.

Tabell 4. Enfrekventa N.gen_tecken

	Emfas	Medgivande	Ansvar	Tema
Skönlitteratur				
<i>tragikens</i>				K, I
<i>tröstlöshetens</i>			I	K, I
<i>kärlekshatets</i>				K, I
<i>triumfens</i>				K, I
<i>självedstruktionens</i>				K, I
<i>håglöshetens</i>				K, I
<i>eldens</i>				K, I
<i>fruktans</i>				K, I
<i>nöjets</i>			I	K, I
<i>punschens</i>			I	K, I
GP				
<i>blodets</i>				K, I
<i>melankolins</i>				K, I
<i>nyhetstorkans</i>			I	K, I
<i>bufféns</i>				K, I
<i>enkelhetens</i>			K	K, I
<i>sjukdomens</i>				K, I
<i>sjösäkerhetens</i>				K, I
<i>återvinningens</i>			I	K, I
<i>konkurrensens</i>			K, I	K, I
<i>energins</i>				K, I
Bloggmix				
<i>saffranets</i>			I	K, I
<i>gråtens</i>				K, I
<i>gymnastikens</i>			I	K, I
<i>värmens</i>				K, I
<i>reklamens</i>			I	K, I
<i>räntans</i>				K, I
<i>ironins</i>				K, I

<i>soffpotatisens</i>				K, I
<i>ålderskrisens</i>				K, I
<i>jaktstartens</i>				K, I

De enfrekventa teckenkonstruktionernas N.gen verkar vara svårare att kombinera med någon av de andra grupperna, än vad N.gen i de högfrekventa konstruktionerna är (jmf. tabell 2). Det går att urskilja ett visst mönster: sammansatta substantiv som *kärlekshatets*, *sjösäkerhetens* eller *soffpotatisens* som inte är lika kompatibla med *emfas*, *medgivande* eller *ansvar* som med *tema*. Även substantiv som uttrycker negativa tillstånd, såsom *sjukdomens*, *håglöshetens* och *tragikens* är mer låsta till teckenkonstruktionen än exempelvis *nöjets*, *punschens* eller *konkurrensens*.

4.3. Möjliga felskrivningar

Som tabellerna visar kan en del N.gen fungera både som *ansvar* och *tema*. Detta kan skapa osäkerhet bland språkbrukare kring betydelsen hos konstruktionerna. Det visar sig bland annat på att en del av sökresultaten verkar vara felskrivningar. Här återger jag några exempel.

I rimlighetens namn är en av de tio vanligaste namn-konstruktionerna i Korp, men i *rimlighetens tecken* finns det bara en träff på:

- (28) De ska ju, *i rimlighetens tecken*, inte ha något att hämta på GSP-arenan heller mot R. Madrid.

Att varianten bara förekommer en gång ger en uppfattning om hur tätt sammanfogade *namn* och *rimligheten* är i konstruktionen. Det är dessutom troligt att skribenten menar *i rimlighetens namn*, eftersom kontexten snarare uttrycker en åsikt än ett tema.

En sökning på *i rättvisans tecken* ger totalt fyra träffar.

- (29) Nuno Gomes kvittering på nick på övertid var definitivt *i rättvisans tecken*.
- (30) Varje år när vår kalender skriver 6-10 september kommer den där lilla påminnelsen om hur de gamla faraonerna samlade på det överblivna och skapade något nytt av det. Och hur det skedde *i rättvisans tecken*.

Ovanstående exempel skulle kunna vara felskrivningar, men konstruktionerna går att tolka som ett tema. De två andra sökresultaten har ett tydligt syfte att beskriva ett tema:

- (31) Nytt vin *i rättvisans tecken* finns nu i Sverige!
- (32) Känner att det här är en dag *i rättvisans tecken*.

Även en del N.gen i ansvarsgruppen tycks vara svårare att kombinera med någon av de andra grupperna än just *ansvar*. Exempelvis får *i religionens tecken* tre träffar, varav den ena är en felskrivning av *i religionens namn*:

- (33) Men så gör också alla andra rättfärdiga muslimer som säger att de krigar *i religionens tecken*.

Det går visserligen att hävda att ett krig kan ha ett tema, som i det här fallet skulle vara religion. Men det är troligare att skribenten menar att muslimer krigar på grund av religion. Dock är *i religionens tecken* inte en osannolik konstruktion: exempelvis skulle en utställning kunna ha religion som tema.

En sökning på *i demokratins tecken* får nio träffar, varav några av dem uppenbart har blandats ihop med *namn*:

- (34) Vad vi i Laxåpartiet tycker i den frågan låter jag vara osagt men tänker ändå *i demokratins tecken* lätta mitt eget starka hjärta i den frågan...
- (35) Ska Nazister släppas in på skolor *i demokratins tecken*?

I exempel (34) är det tydligt att skribenten vill uttala en åsikt för att det är demokratiskt, vilket talar för att det egentligen är *i demokratins namn* som avses. Skribenten till exempel (35) undrar om nazister verkligen ska släppas in på skolor bara för att det är demokratiskt, och det borde därför även där stå *namn* istället för *tecken*.

Ett par andra konstruktioner är av tvetydig innebörd:

- (36) Det är enskilda eller en sammanslutning av människor som utan egennyttan genom goda insatser medverkat till Uddevallas utveckling *i demokratins tecken* som kan nomineras.
- (37) Idag går ett demtåg *i demokratins tecken* för Egypten.

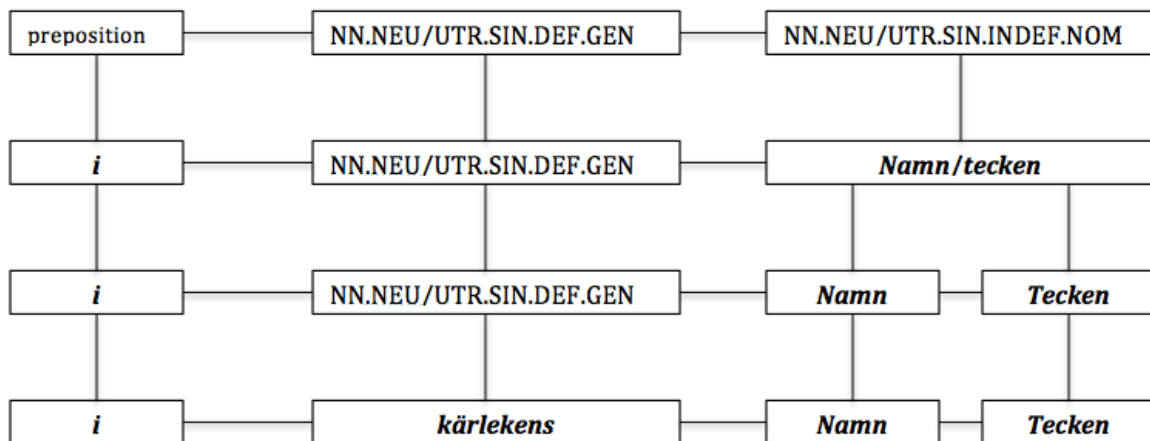
Både exempel (36) och (37) skulle kunna fungera med *i demokratins namn*. Att N.gen här alltså fungerar både som *tema* och *ansvar* gör att gränsen mellan de två grupperna blir mer otydlig.

4.4. Konstruktionens schematicitet

Konstruktionsfamiljen *i_N.gen_namn/tecken* härstammar från den överordnade prepositionsfrasen *prep_N.gen_subst.ind.*, där det senare ledet är ett substantiv i obestämd form.

I_N.gen_namn/tecken består av tre obligatoriska led, vilket illustreras i figur 1. Det första ledet är en preposition som är helt schematiskt: det är alltid prepositionen *i*. Det andra ledet är ett bestämt substantiv i genitiv och kan variera i nästintill hur stor utsträckning som helst, men med vissa konkreta substantiv får konstruktionen

en mer bokstavlig betydelse än metonymisk. Det tredje ledet är antingen *namn* eller *tecken*, och är således delvis fyllt.

Figur 1. Schematicitet, exempel ”i kärlekens namn/tecken”

Förklaring till figur 1.

NN.NEU.UTR/SIN.DEF.GEN = Substantiv i neutrum eller utrum, singularis, bestämd form, genitiv

NN.NEU/UTR.SIN.INDEF.NOM = Substantiv i neutrum eller utrum, singularis, obestämd form, nominativ

I_N.gen_namn/tecken är ingen egen konstruktion, utan består av två väldigt samhöriga konstruktioner som har olika schematicitetsgrad beroende på olika hårda restriktioner för valet av N.gen.

N.gen i *i_N.gen_tecken* är specificerande för uttrycket och på så sätt också utbytbar: det går således att variera konstruktionen genom att byta ut N.gen och på så sätt skapa nya fraser utan att betydelsen ändras. N.gen i teckengruppen kan därför bestå av nästintill vilket substantiv som helst, så länge det är möjligt att det kan utgöra ett tema. Trots att temagruppen fungerar bra med konkreta substantiv finns det vissa krav på abstraktion, vilket jag återkommer till i nästa avsnitt.

Av grupperna i *i_N.gen_namn* är ansvarsgruppen den friaste konstruktionen. Det är tänkbart att hålla nästan vad som helst ansvarigt för en handling. Emfasgruppen är den mest bundna av dem, eftersom N.gen måste falla inom ramen för kraftuttryck med religiöst ursprung, men därtill är det dessutom bara några stycken i ramen som fungerar. Exempelvis tillhör *i religionens namn* inte emfasgruppen utan ansvarsgruppen.

Medgivandegruppen har också begränsade variationsmöjligheter, eftersom det finns krav på att N.gen ska vara något som har med ärlighet att göra.

Figur 2. Konstruktionernas bundenhet

Eftersom emfasgruppen och medgivandegruppens konstruktioner är mer fixerade och bundna än de andra, är de således mer idiomatiska än konstruktionerna i de andra grupperna. *I sanningens namn* och *i herrans namn* är exempelvis mer semantiskt begränsade än *i rättvisans namn* och *i rättvisans tecken*, och finns dessutom beskrivna i ordböckerna. Det är därför mer rimligt att betrakta *i sanningens namn* och *i herrans namn* som idiom än *i rättvisans namn* och *i rättvisans tecken*.

4.5. Konstruktionernas användningsområden

Till skillnad från *i_N.gen_tecken* går det att se *i_N.gen_namn* som ett verktyg för skribent eller talare att förstärka sitt yttrande. Jämför följande exempel:

(38) Jag tycker att du har fel.

(39) Jag tycker *i ärlighetens namn* att du har fel.

Exempel (39) ger känslan av att personen bakom yttrandet vill poängtera att hen talar sanning och medger något från hjärtat. *I_N.gen_namn* går också att använda som verktyg för att förklara *varför*, med andra ord, ange ett motiv. Jämför

(40) Vi borde rösta om det.

(41) Vi borde *i demokratins namn* rösta om det.

Exempel (41) yttrar inte bara en åsikt, utan också *varför* personen bakom åsikten tycker att de ska rösta om det (för att det är demokratiskt).

Både *namn-* och *teckenkonstruktionen* är alltför metonymisk för att det ska räcka med att förstå de enskilda orden i frasen för att förstå konstruktionens innebörd. Det finns dock varianter som lättare går att tolka med ordbok i hand:

(42) Jag gjorde det *i barnets namn*.

Här skulle nog de flesta förutsätta att kontexten faktiskt handlade om barnets personnamn; kanske att talaren har lagt till ett namn på barnet eller ändrat stavningen i ett redan befintligt. Men meningen känns krystad och faller inte särskilt lätt i mun. Det går att jämföra med ett likadant byte av *i_N.gen_tecken*:

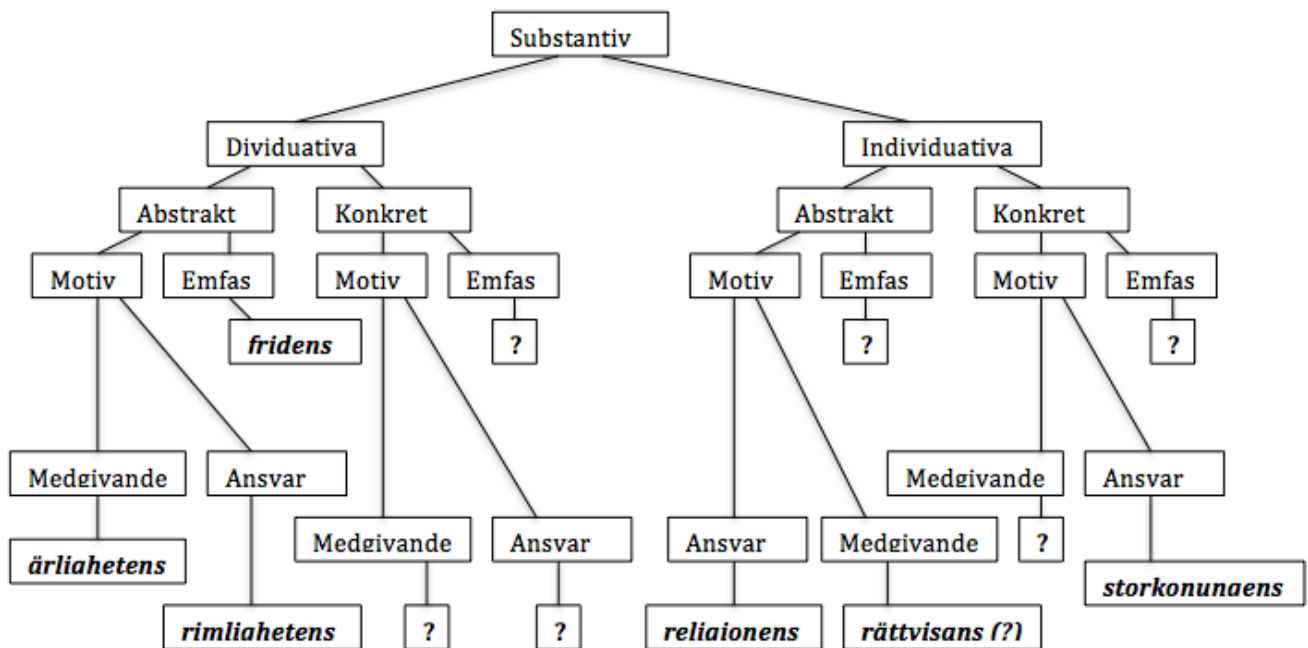
(43) (...) *i barnets tecken*.

Frasen skapar utrymme för frågetecken. Vilket tecken? Barnets stjärntecken? Även för modersmålstalare av svenska språket kan frasen tyckas tvetydig. *N.gen* i temagruppen har således nästintill oändliga variationsmöjligheter, men för att behålla konstruktionens metonymiska karaktär finns ett visst krav på abstraktion. För att undgå förvirring krävs det att *N.gen* är någonting som inte förutsätts ha ett konkret namn eller ett tecken. Följaktligen fungerar inte *i kvinnans namn* eller *i*

lejonets tecken som metonymiska konstruktioner, men däremot *i kvinnans tecken*, *i feminismens namn* och *i kattens tecken*.

Emfasgruppen är den konstruktion som tycks ha det minsta användningsområdet: uttrycket förekommer i Korp bara i kombination med en fråga, något som SS också påpekar. Däremot finns det inte bland Korpexemplen, till skillnad från SAOB:s och SO:s definition, något krav på att konstruktionen också ska förekomma i samband med stark förvåning.

N.gen är alltså mer eller mindre begränsade beroende på vilken subgrupp den tillhör, vilket illustreras av figur 3:

Figur 3. Exempel på N.gen i namnkonstruktionen

Som figur 3 visar har de abstrakta substantiven fler betydelsemöjligheter än de konkreta i *i N.gen_namn*. Ett par av de abstrakta är av metasemantisk karaktär, exempelvis *ärlighet* som (tidigare nämnts) både har ett *motiv* och ett *medgivande*.

Den konkreta familjegrenen är betydligt kortare och sträcker sig inte lika långt. Det finns inga exempel på när N.gen i medgivandegruppen är ett konkret substantiv. Däremot är det tänkbart med ett konkret N.gen i ansvarsgruppen. När N.gen i namnkonstruktionen är både individuativt och konkret är det oftast en eller flera personer med makt som åsyftas. Exempel på detta är *storkonungens*, *härskarens*, *Gudfaderns* som finns med i tabell 3.

5. Summering

Undersökningen visar att *i_N.gen_namn* och *i_N.gen_tecken* har samma överordnade prepositionsfras och syntaktiskt används på samma sätt, men är två skilda konstruktioner. *I_N.gen_namn* innehåller två betydelsekomponenter: *emfas* och *motiv*, medan *i_N.gen_tecken* rymmer en betydelsekomponent: *tema*. Konstruktionsgrammatiskt sett finns det framförallt ett par signifikanta skillnader mellan de olika grupperna *emfas*, *tema* och *motiv*. I *emfas*-gruppen påverkar N.gen inte betydelsen, utan har som enda roll att visa att frasen utgör ett kraftuttryck. Inte heller i *tecken*-konstruktionen har N.gen någon betydelsepåverkan, men är däremot specificerande. Eftersom *tecken*-konstruktionen alltid innebär ett tema, berättar N.gen bara vad för tema det handlar om. Vad gäller *ansvar* är det tvärtom N.gen som bestämmer betydelsen.

Gruppen med komponenten *motiv* består som tidigare konstaterat av två subgrupper, där *medgivande* är betydligt mer konventionaliserad och begränsad än *ansvar*. De används dessutom på helt olika sätt. Det faktum att det sedan finns ytterligare en förgrening av *i_N.gen_namn* (*emfas*), som betydelsemässigt är skild från *motiv*-gruppen, gör inte konstruktionen mindre komplicerad.

Ansvar och *tema* är de konstruktioner som uppvisat den största möjligheten till variation. Framför allt visade det sig vid analysen av de enfrekventa förekomsterna där de flesta N.gen som förekom med *ansvar* också fungerade med *tema*, och en del av dem som förekom som *tema* fungerade som *ansvar* (jmf. tabell 1 och tabell 2).

De skiljer sig därför från *medgivande* och *emfas* som är betydligt mer idiomatiska i sin struktur.

6. Diskussion

Av de två förgreningarna av *motiv* går det att konstatera att medgivandegruppen är en betydligt mer konventionaliserad än ansvarsgruppen. För att N.gen ska passa in som variant finns det krav på att det ligger inom ramen för *medgivande*. Tänkbara varianter skulle därför kunna vara *uppriktighet* och *hederlighet*. Men det är något som tar emot att säga *i uppriktighetens namn* – det känns något krystat, vilket kan beläggas av att en sökning på konstruktionen bara ger en träff i Korp. *I hederlighetens namn* låter bättre, även om det känns som att den snarare tillhör subgruppen för *ansvar* än *medgivande*: *jag gjorde det för att vara hederlig*. Detta talar för att de få exemplen i medgivandegruppen är starkt konventionaliserade och idiomatiska. Ett annat stöd för antagandet är att *ärligheten* och *sanningen* nästintill aldrig förekommer i någon av de andra grupperna, trots att de teoretiskt sett skulle kunna fungera som både ansvar och tema.

Frågan är om det över huvud taget går att tala om en betydelseskillnad mellan *i ärlighetens namn* och *i sanningens namn*. De verkar snarare vara varianter av samma idiom. Ofta förefaller de två uttrycken användas synonymt och det går att skifta sinsemellan, utan att det har någon större betydelse för kontexten. En närmare undersökning av träffar på *i rättvisans namn* i Korp skulle troligen visa att konstruktionen oftare används med betydelsen hos ansvarsgruppen än medgivandegruppen, även om SAOB och SO säger motsatsen.

Att ansvarsgruppens N.gen inte behöver vara något abstrakt gör att det potentiellt skulle kunna uppstå förvirring kring vad som egentligen menas – utan en kontext blir exempelvis *i barnets namn* svårtydligt. Det går att tolka både som ett motiv och försvar till ett agerande, *jag gjorde det i barnets namn*, men en kanske mer självklar

tolkning är att det faktiskt rör sig om något i barnets personnamn: *när man beställer boken får man fylla i barnets namn, ålder och adress.*

Genom arbetets gång har det visat sig vilka distinkta skillnader det finns mellan konstruktionerna, men också att det finns ett tydligt samband mellan dem. Det finns fall där även gränsen mellan *tema* och *ansvar* blir luddig, som återigen illustreras av exempel (37):

(37) Idag går ett demtåg *i demokratins tecken* för Egypten.

Eftersom det bara finns en träff på *i demokratins tecken* i Korp kan exempel (37) tolkas som en felskrivning. Men i kontexten kan demonstrationståget mycket väl ha temat *demokrati*, lika väl som att man demonstrerar *för* demokrati.

Trots konstruktionernas samband dras det i den här uppsatsen relativt hårda gränser mellan dem, till skillnad från Lakoffs (1987) mjukare semantiska tolkning. Det ska dock nämnas att de flesta av de studerade exemplen är skrivna de senaste tjugo åren. Det är därför tänkbart att forskning inriktad på äldre användning av konstruktionerna skulle kunna redogöra för hur emfasgruppen och medgivandegruppen en gång har bildats ur ansvarsgruppen.

Det finns dessutom mängder av varianter av *i_N.gen_namn/tecken* mellan de högfrekventa sökresultaten och de enfrekventa. En större, kompletterande undersökning skulle därför kunna skjuta resultatet i en annan riktning än vad den här uppsatsen gör.

7. Litteraturförteckning

- Goldberg, Adele 2003. *Constructions: a new theoretical approach to language. Trends in Cognitive Sciences*. (Vol.7 Nummer 5), ss. 219-224. Cellpress.
- Järborg, Jerker 1989: *Betydelseanalys och betydelsebeskrivning i lexikalisk databas*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Lakoff, George 1987. *Women, fire, and dangerous things. What categories reveal about the mind*. Chicago & London: The university of Chicago press.
- Lyngfelt, Benjamin & Markus Forsberg 2012. *Ett svenskt konstruktikon. Utgångspunkter och preliminära ramar*. (GU-ISS-2012-02.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Rosqvist, Bodil 2014. *Hårt arbete och sträng vila. Svenska kollokationer i lexikografisk och lexikologisk belysning*. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, Göteborgs universitet.
- Rydstedt, Rudolf 2012. *En matchningsdriven semantisk modell. Mellan ordboken och den interna grammatiken*. Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Sköldberg, Emma 2004. *Korten på bordet. Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*. Göteborg: Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning, Göteborgs universitet.
- SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien 1898–*. Lund: Gleerups.
- SO = *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien 2009*. Utarbetad vid Redaktionen för Svenska Akademiens samtidsordböcker, Lexikaliska institutet, Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet. Stockholm: Norstedts.
- SS = *Svenskt språkbruk: Ordbok över konstruktioner och fraser 2011*. Utarbetad av Svenska Språknämnden. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Språkbankens Korp <<http://spraakbanken.gu.se/korp/>>